

Janusz Ślusarski

Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Lotniczych w Dęblinie

Samoświadomość studentów a ich opinie na temat współczesnej uczelni w świetle idei uniwersytetu Jerzego Brzezińskiego

Wstęp

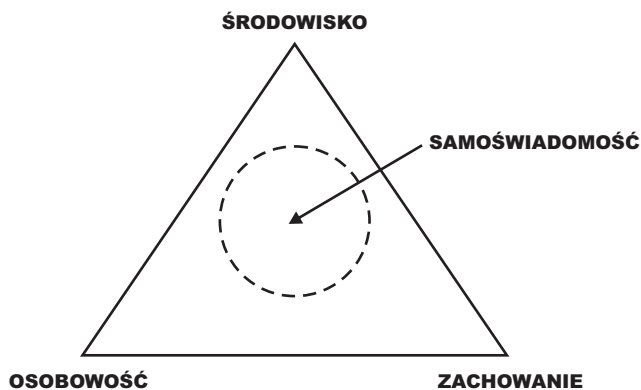
Przedstawiony w artykule materiał badawczy jest egzemplifikacją wyników badań własnych przeprowadzonych w trzech różnych uczelniach (publicznej, niepublicznej oraz wojskowej) województw lubelskiego i mazowieckiego. Osoby badane to studenci III, IV i V roku tych uczelni. Na podstawie badań Skalą Samoświadomości autorstwa Z. Zaborowskiego i A. Oleszkiewicz (Zaborowski, 1989) określono poziom samoświadomości studentów, z kolei wykorzystując koncepcję idei uniwersytetu J. Brzezińskiego (1994) skonstruowano ankietę, która posłużyła do określenia postrzeganego przez respondentów obrazu uczelni, w których aktualnie studiują.

W literaturze przedmiotu najbardziej integracyjno-holistyczne podejście do problematyki samoświadomości prezentuje Z. Zaborowski (2000). Jego zdaniem „Samoświadomość polega na kodowaniu, przetwarzaniu i integrowaniu informacji o własnej osobie. Funkcje samoświadomości łączą się ze zdobywaniem autoorientacji, samowiedzy, utrzymaniem i obroną tożsamości, przystosowaniem zewnętrznym i społecznym oraz z regulacją i sterowaniem zachowaniem celowym” (s. 95). Można więc powiedzieć, że samoświadomość integruje osobowość jednostki, jej zachowanie i środowisko w złożonych wzajemnych relacjach.

Samoświadomość jest procesem złożonym, obejmującym uwagę, pamięć, myślenie, i może ona mieć w związku z tym różny stopień intensywności i wyrazistości (np. w czasie snu zanika, a ściślej – jej treści odrywają się od formy; progowy stopień osiąga w momencie budzenia się, dlatego też pamiętamy wtedy, kim jesteśmy; wzrasta z kolei, gdy podejmiemy jakąś decyzję, czy nie zgadzamy się z opiniami innych: osiąga jeszcze wyższy poziom, sprzyjający już wtedy osiągnięciu autonomii, kiedy myślimy o swojej osobowości, swoich wyborach życiowych i własnej biografii) (Zaborowski, 1994). Przy tym różne treści i formy samoświa-

domości łączą się z różnym stopniem autokoncentracji. Samoświadomość indywidualna i obronna skojarzone są z latentną autokoncentracją podmiotową, a samoświadomość zewnętrzna i refleksyjna – z większym stopniem autokoncentracji bezpośredniej, przedmiotowej. Posługując się metaforą, samoświadomość można traktować jako system czterech ruchomych filtrów (cztery formy samoświadomości) o różnych parametrach, np. grubości, rozmiarów otworów ustawionych obok siebie, nad sobą lub zazębiających się i przepuszczających treści wewnętrzne i zewnętrzne. Filtry te mogą niektóre treści redukować, a inne dopełniać (Zaborowski, 2000).

W kontekście przedstawionej powyżej charakterystyki samoświadomości można przyjąć, że integruje ona osobowość jednostki, jej zachowanie i środowisko w złożonych wzajemnych relacjach, co można z kolei przedstawić w następujący sposób:

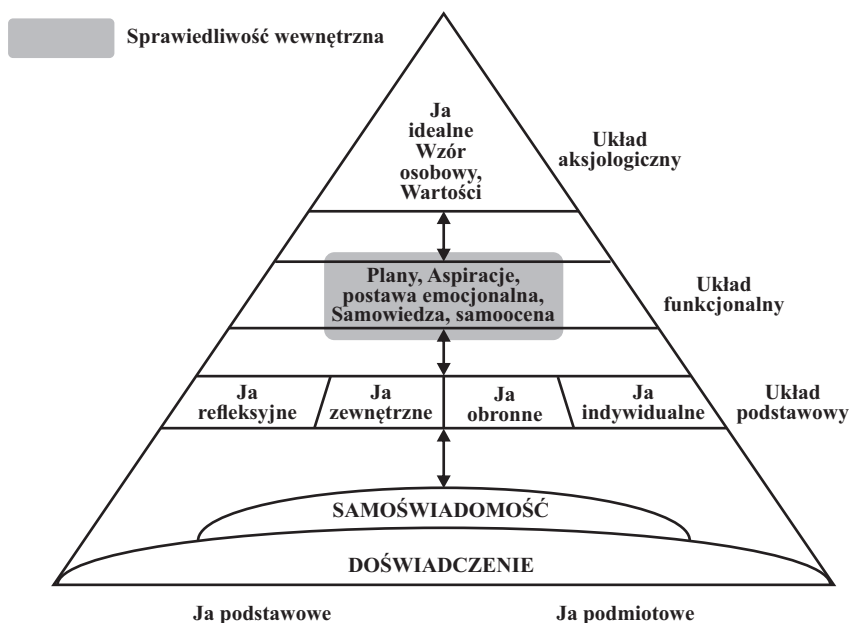

Rysunek 1. Integryjne funkcje samoświadomości (Zaborowski, 1994, s. 95)

Na rysunku 1 przerywanym kołem została oznaczona „objętość” samoświadomości, która zdaniem Zaborowskiego może się zmniejszać lub zwiększać i tym samym zbliżać się bardziej do osobowości (samoświadomość indywidualna) lub do środowiska (samoświadomość zewnętrzna). Samoświadomość stanowi proces, w którego toku człowiek koncentruje się na określonych treściach, np. własnych kontaktach z partnerem, integruje różne informacje, konfrontuje się z własną wiedzą, standardami poznawczymi, moralnymi, w związku z czym zdolny jest do zajęcia określonych postaw, dokonania wyborów, podjęcia decyzji (Zaborowski, 1989).

Na podstawie charakterystyki samoświadomości przedstawionej powyżej wiemy już, że można w niej wyodrębnić określone treści i formy, które z kolei mogą tworzyć specyficzne układy, tworzące w miarę powtarzania i utrwalania Ja indywidualne, Ja obronne, Ja zewnętrzne i Ja refleksyjne. Taki system można określić mianem Ja podstawowego. Nie wchodząc zbyt szczegółowo we wszystkie relacje, jakie łączą poszczególne układy Ja, Ja podmiotowe, Ja przedmiotowe i sprawiedliwość wewnętrzną, które dokładnie charakteryzuje

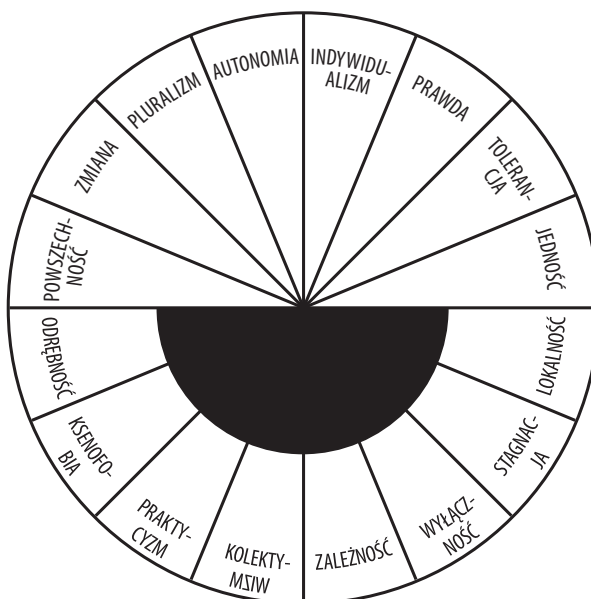
Z. Zaborowski (1994, s. 152–156), można je przedstawić w formie schematu, pokazującego ogólną ideę tych zależności (por. rys. 2).

Rysunek 2. Model struktury Ja (Zaborowski, 1994, s. 155)

Ważnym warunkiem prawidłowego funkcjonowania jednostki w otoczeniu, a szczególnie w otoczeniu społecznym i w związku z tym wielostronnego rozwoju osobowości, jest dynamiczna równowaga między Ja podmiotowym a Ja przedmiotowym. Na poziomie procesualnym sprowadza się to przede wszystkim do równowagi między treściami i formami podmiotowymi i przedmiotowymi samoświadomości, a na poziomie strukturalnym między Ja indywidualnym, ja obronnym, ja zewnętrznym i ja refleksyjnym.

Z kolei badając percepcję obrazu uczelni przez respondentów, odwołano się do koncepcji idei uniwersytetu J. Brzezińskiego (1994). Jego zdaniem uniwersytet to przede wszystkim miejsce spotkań tych, którzy chcą się podzielić wiedzą, z tymi, którzy chcą ją sobie przyswoić. Co więcej, idei uniwersytetu obce są granice geograficzne i administracyjne, zawodowe i religijne, ekonomiczne i ekologiczne. Wychodząc od fundamentalnych zasad Wielkiej Karty Uniwersytetów Europejskich, J. Brzeziński zrekonstruował również przestrzeń wartości, w której można lokować uniwersytet (por. rys. 3).

Rysunek 3. Wymiary przestrzeni uniwersytetu wg J. Brzezińskiego (Brzeziński, 1994, s. 45)

Przedstawione powyżej założenia teoretyczne wykorzystano jako podstawę doboru i konstrukcji narzędzi badawczych oraz sformułowania celu badań własnych i problemów badawczych.

Celem badań była próba ustalenia zależności pomiędzy poziomem wymienionych w koncepcji samoświadomości Z. Zaborowskiego form samoświadomości studentów a ich opiniami na temat swojej uczelni umieszczonej w przestrzeni wartości określonej na podstawie koncepcji idei uniwersytetu J. Brzezińskiego.

W związku z tak określonym celem badań udzielono także w niniejszym artykule odpowiedzi na następujące problemy badawcze:

1. Czy istnieje zależność pomiędzy poziomem wymienionych w koncepcji samoświadomości Z. Zaborowskiego form samoświadomości studentów a ich opiniami na temat swojej uczelni umieszczonej w przestrzeni wartości określonej na podstawie koncepcji idei uniwersytetu J. Brzezińskiego (główny problem badawczy)?
2. Jaka jest charakterystyka psychospołeczna studentów uczelni, w których przeprowadzono badania (szczegółowy problem badawczy)?
3. Jakie są poziomy poszczególnych form samoświadomości studentów uczelni, w których przeprowadzono badania (szczegółowy problem badawczy)?
4. Jakie opinie prezentują studenci na temat swojej uczelni umieszczonej w przestrzeni wartości określonej na podstawie koncepcji idei uniwersytetu J. Brzezińskiego (szczegółowy problem badawczy)?

Opis i interpretacja wyników badań

Badania przeprowadzono w trzech uczelniach: publicznej, niepublicznej i wojskowej w województwach lubelskim i mazowieckim. Ogółem w badaniu wzięło udział 125 studentów (charakterystyka respondentów w tabelach 1, 2, 3 i 4).

Tabela 1. Liczba badanych osób

Uczelnia publiczna		Uczelnia niepubliczna		Uczelnia wojskowa	
III rok – studia licencjackie niestacjonarne pedagogika	I rok – studia magisterskie niestacjonarne pedagogika	I rok – studia magisterskie stacjonarne pedagogika	II rok – studia magisterskie stacjonarne pedagogika	IV rok – studia inżynierskie stacjonarne lotnictwo i kosmonautyka	V rok – studia magisterskie stacjonarne lotnictwo i kosmonautyka
15	15	25	20	25	25
30		45		50	
Razem = 125					

Tabela 2. Płeć badanych osób

Płeć badanych osób	Uczelnie publiczne	Uczelnie niepubliczne	Uczelnie wojskowe	Razem
Kobieta	19	37	4	83
Mężczyzna	11	8	46	32
RAZEM	30	45	50	125

Tabela 3. Miejsce zamieszkania badanych osób

Miejsce zamieszkania badanych osób	Uczelnie publiczne	Uczelnie niepubliczne	Uczelnie wojskowe	Razem
Wieś	4	23	13	40
Miasto do 50 tys.	12	12	17	41
Miasto od 50 do 100 tys.	5	6	5	16
Miasto pow. 100 tys.	9	4	15	28
RAZEM	30	45	50	125

Tabela 4. Średnia wieku badanych osób

Średnia wieku badanych osób	Uczelnie publiczne	Uczelnie niepubliczne	Uczelnie wojskowe
	24	29	23

Do badania samoświadomości studentów zastosowano Skalę Samoświadomości A. Oleszkiewicz i Z. Zaborowskiego (1989). Z kolei do badania opinii studentów na temat uczelni wykorzystano skonstruowaną przez autora artykułu skalę Moja Ocena Uczelni, której teoretyczną podstawą jest koncepcja idei uniwersytetu J. Brzezińskiego, wychodząca od fundamentalnych zasad Wielkiej Karty Uniwersytetów Europejskich i będąca zarazem rekonstrukcją przestrzeni wartości, w której można lokować dany uniwersytet (por. zamieszczony poniżej obszerny fragment skali skonstruowanej na użytek niniejszych badań).

Skala Moja Ocena Uczelni

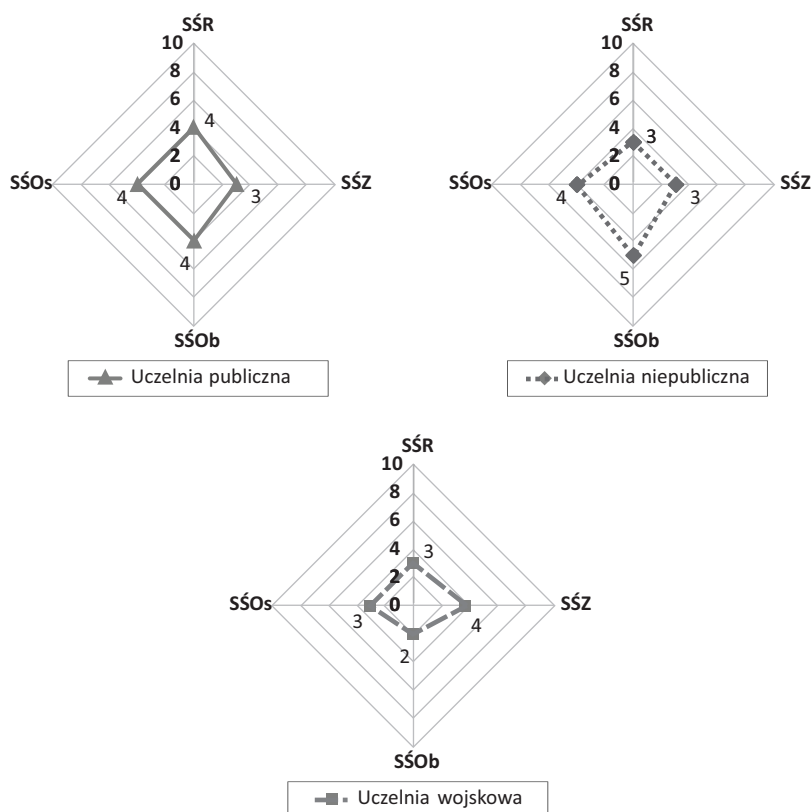
W skali umieszczono wartości, którymi należy się posłużyć, oceniając swoją uczelnię. Do oceny tej proszę wykorzystać siedmiostopniową skalę umieszczoną pod daną parą wartości charakteryzujących uczelnię. Tego typu skala stawia Cię w takiej sytuacji, jakbyś miał do wyboru siedem różnych odpowiedzi, tzn. albo swoją odpowiedź zaznaczysz kółkiem na jednym z dwóch krańców skali, albo powiesz sobie: „nie mogę się zdecydować na jedną z dwóch krańcowych odpowiedzi, bo są dla mnie zbyt kategoryczne”, i wówczas zaznacz swoją odpowiedź bliżej prawej lub lewej strony skali albo w jej środku (tzn. w tym ostatnim przypadku jest to wartość na skali „4”, która wskazuje, że Twoim zdaniem i ta, i ta wartość w danej parze wartości opisuje trafnie Twoją uczelnię). Dla ułatwienia zrozumienia użytych w skali wartości zostały one dookreślone, doprecyzowane w taki sposób, by wiadomo było dokładnie, co znaczy posłużenie się daną wartością jako kryterium oceny uczelni.

Fragment skali Moja Ocena Uczelni, zastosowanej w przedstawianych w artykule badaniach własnych

1.	AUTONOMIA „Na zajęciach spotykałam/em się często z prezentowaniem przez nauczycieli akademickich i studentów własnych, niezależnych opinii, poglądów i zdań”.	ZALEŻNOŚĆ „Na zajęciach przedstawiano głównie treści podręcznikowe, skryptowe i wymagano przede wszystkim uczenia się ich na pamięć”.	
1 2 3 4		5 6 7	
2.	PLURALIZM „Na zajęciach, egzaminach, zaliczeniach ceniono i często stwarzano okazje do wygłaszania samodzielnych, niezależnych opinii, poglądów, zdań, interpretacji”.	WYŁĄCZNOŚĆ „Na zajęciach, egzaminach, zaliczeniach wymagano najczęściej uczenia się na pamięć – „zakupowania” – definicji, pojęć, terminów, wzorów”.	
1 2 3 4		5 6 7	
3.	INDYWIDUALIZM „Nauczyciele akademicy cenili przede wszystkim indywidualny wysiłek, samodzielność, aktywność własną i inwencję twórczą w trakcie zajęć”.	KOLEKTYWIZM „Nauczyciele akademicy cenili przede wszystkim obecność na zajęciach, przeważały prace zespołowe opracowane w domu, akademiku, na stacji”.	
1 2 3 4		5 6 7	

4.	ZMIANA „Nauczyciele akademicy często prezentowali w trakcie zajęć różnorodne opinie i poglądy, nie unikali też własnych interpretacji przedstawionych zagadnień. Odwoływano się i prezentowano najczęściej najnowszą literaturę z różnych ośrodków naukowych i uczelni w Polsce i za granicą”.	STAGNACJA „Na zajęciach dominowały treści podręcznikowe, skryptowe, przekazywanie encyklopedycznej wiedzy, dyktowanie definicji różnych pojęć. Odwoływano się często do nie najnowszej już literatury z własnego dorobku naukowego oraz z prezentowanej przez siebie uczelni czy ośrodka naukowego”.
	1 2 3 4	5 6 7
5.	POWSZECHNOŚĆ „Wykłady prowadziły często osoby mające tytuł profesora zwyczajnego lub nadzwyczajnego czy też dr. hab. o dużym dorobku naukowym na skalę krajową i międzynarodową z różnych ośrodków akademickich w Polsce. Odwoływano się i prezentowano literaturę z różnych ośrodków naukowych i uczelni w Polsce i za granicą”.	LOKALNOŚĆ „Najwięcej było wśród prowadzących zajęcia dydaktyczne osób ze środowiska lokalnego, w którym znajduje się uczelnia, osób, których kompetencje nie zawsze odpowiadały tematyce prowadzonych przez nie zajęć dydaktycznych. Przede wszystkim odwoływano się i prezentowano literaturę z własnego dorobku naukowego lub z prezentowanej przez siebie uczelni czy ośrodka naukowego”.
	1 2 3 4	5 6 7
6.	PRAWDA „Na wykładach, ćwiczeniach i seminariach miałam/em często wrażenie, że wspólnie z prowadzącym odkrywamy coś nowego, coś, co zbliża nas do prawdy o świecie, ludziach, człowieku takim jak ja, który pragnie w przyszłości spełniać swoje marzenia zawodowe”.	PRAKTYCYZM „Na zajęciach często prezentowano jedynie wiedzę i doświadczenia praktyczne, wielokrotnie sprawdzone bez odwoływania się do istniejących we współczesnej literaturze i możliwie najnowszych koncepcji, teorii i rozwiązań naukowych”.
	1 2 3 4	5 6 7
7.	TOLERANCJA „Na wykładach, ćwiczeniach i seminariach nie spotkałam/em się ze strony nauczycieli akademickich z zachowaniami braku tolerowania inności, oryginalności, np. wygląd, ubiór, czy prezentowania własnego zdania, czy też opiniami świadczącymi o nietolerancji, np. wobec Żydów, Cyganów, Romów lub homoseksualistów, feministek i ateistów”.	KSENOFOBIA „Na wykładach, ćwiczeniach i seminariach spotkałam/em się ze strony nauczycieli akademickich z zachowaniami braku tolerowania inności, oryginalności, np. wygląd, ubiór, oraz z wygłaszaniem przez nich opinii, poglądów świadczących o nietolerancji, np. wobec Żydów, Cyganów, Romów lub homoseksualistów, feministek i ateistów”.
	1 2 3 4	5 6 7
8.	JEDNOŚĆ „Na zajęciach prezentowano często wyniki najnowszych badań jako potwierdzające lub falsyfikujące przedstawiane wcześniej koncepcje i teorie”.	ODRĘBNOŚĆ „Na zajęciach dominowały jedynie treści podręcznikowe, skryptowe, bez odniesienia ich do najnowszych wyników badań jako potwierdzających lub falsyfikujących przedstawiane wcześniej koncepcje i teorie”.
	1 2 3 4	5 6 7

Samoświadomość studentów

Wykres 1. Profile samoświadomości studentów z uczelni publicznej, niepublicznej i wojskowej (opracowanie własne)

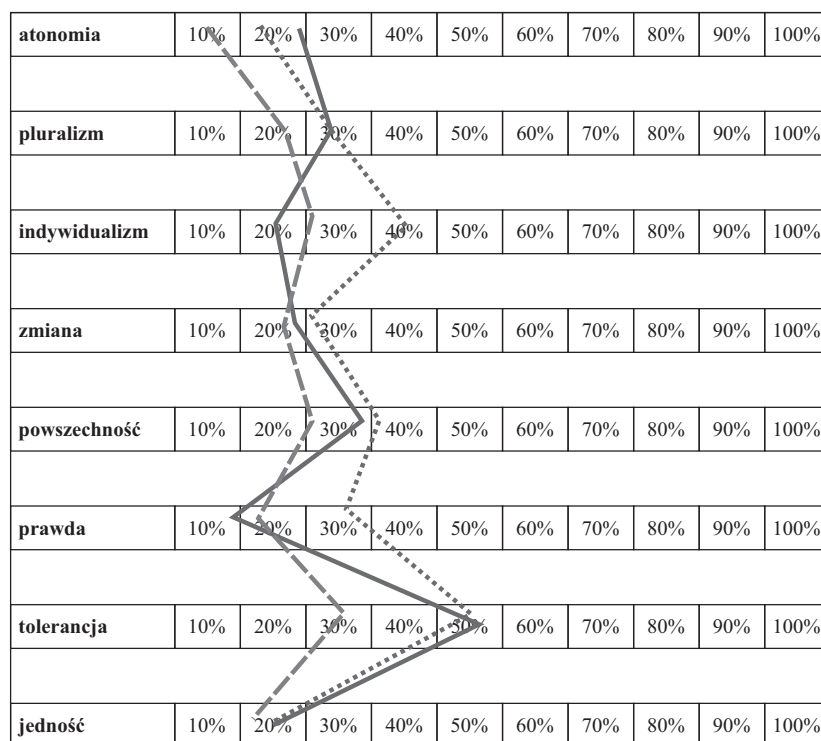
Objaśnienia: 0,1...10 – skala stenowa; SŚOs – samoświadomość osobowa; SŚOb – samoświadomość obronna; SŚZ – samoświadomość zewnętrzna; SŚR – samoświadomość refleksyjna.

Przyjmując założenia czterowymiarowej koncepcji samoświadomości Z. Zaborowskiego, można stwierdzić na podstawie przedstawionych powyżej rozkładów graficznych zebranych wyników badań własnych, że na poziomie strukturalnym najwyraźniej zachowana jest równowaga między Ja podmiotowym i Ja przedmiotowym w grupie studentów z uczelni wojskowej (poziomy dyspozycyjne samoświadomości osobowej, zewnętrznej i refleksyjnej są względnie wyrównane przy recesji samoświadomości obronnej) (Zaborowski, 2002). Jeżeli chodzi o pozostałe grupy studentów, tzn. z uczelni publicznej i szczególnie niepublicznej, to wystąpiły nieznaczne odchylenia na poziomie równowagi między Ja podmiotowym i Ja przedmiotowym, przy czym w grupie studentów z uczelni niepublicznej ta nierównowaga między Ja podmiotowym i Ja przedmiotowym jest najwyraźniejsza (tzn. w tym przypadku dominuje samoświadomość obronna i osobowa nad refleksyjną i zewnętrzną). Można więc stwierdzić, że w tej grupie

respondentów występuje zjawisko tzw. ogłupienia nerwicowego, polegające na koncentracji na konkretnej sytuacji oraz zagrożeniu, bez próby obiektywnej analizy i ogólnego wyciągania wniosków. Warto jednak podkreślić w tym miejscu, że równowaga między Ja podmiotowym i Ja przedmiotowym ma, zdaniem Z. Zaborowskiego, charakter złożony i jest produktem zarówno przebiegu procesów samoświadomościowych, na który składają się określone treści i formy samoświadomości, jak i czynników strukturalnych (Zaborowski, 2002, s. 34–35).

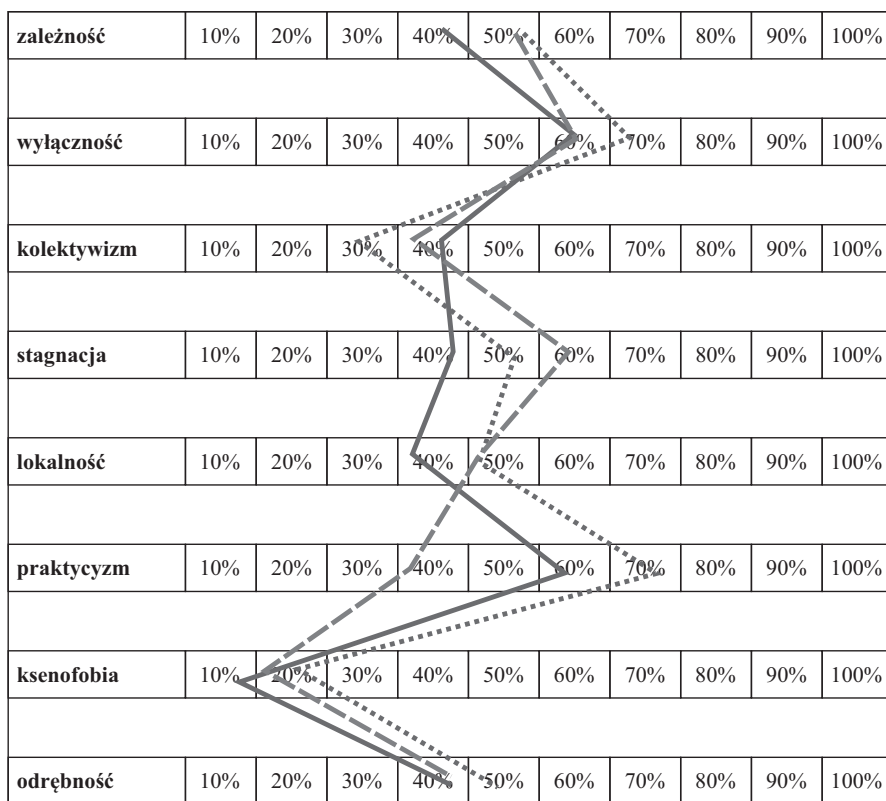
Opinie studentów na temat swoich uczelni

Zebrane wyniki badań własnych charakteryzujące opinie studentów na temat ich uczelni przedstawiono poniżej w procentach, ponieważ badane grupy studentów nie były równoliczne. Dane procentowe pozwoliły na dokonanie porównań otrzymanych wyników odnoszących się do poszczególnych grup respondentów. Wyniki te zostały przedstawione na wykresach 2 i 3.

Wykres 2. Profile prezentujące częstość wyboru przez studentów wartości charakteryzujących ich uczelnię, a należących do przestrzeni wartości pozytywnych, określonej na podstawie koncepcji idei uniwersytetu J. Brzezińskiego

Objaśnienia: 10%, 20%...100% – skala procentowa; linia kropkowana odnosi się do uczelni niepublicznej, linia ciągłą odnosi się do uczelni publicznej, a linia kreskowana do uczelni wojskowej.

Wykres 3. Profile prezentujące częstość wyboru przez studentów wartości charakteryzujących ich uczelnię, a należących do przestrzeni wartości negatywnych, określonej na podstawie koncepcji idei uniwersytetu J. Brzezińskiego

Objaśnienia: 10%, 20%...100% – skala procentowa; linia kropkowana odnosi się do uczelni niepublicznej, linia ciągłą odnosi się do uczelni publicznej, a linia kreskowana do uczelni wojskowej.

Na podstawie przedstawionych rozkładów graficznych danych umieszczonych na wykresach 2 i 3 można stwierdzić, że najwyraźniej w przestrzeni wartości pozytywnej określonej na podstawie koncepcji idei uniwersytetu J. Brzezińskiego znalazła się oceniana uczelnia wojskowa (na osiem charakteryzowanych powyżej wymiarów pozytywnych cztery wskazano najczęściej właśnie w tej uczelni; tzn. indywidualizm, zmianę, powszechność i prawdę).

Uczelnia publiczna, jak wskazują rozkłady graficzne danych przedstawione na wykresach 2 i 3, znalazła się nieco niżej niż oceniana uczelnia wojskowa, jeżeli chodzi o przestrzeń wartości pozytywnej określoną na podstawie koncepcji idei uniwersytetu J. Brzezińskiego (na osiem charakteryzowanych powyżej wymiarów pozytywnych cztery oceniono nieco niżej w tej uczelni, tj.: indywidualizm, zmiana, powszechność, prawda). Należy

jednak podkreślić, że takie wartości, jak autonomia, tolerancja i jedność, oceniono w tej uczelni nieco wyżej niż w uczelni wojskowej i niepublicznej.

Z kolei na podstawie przedstawionych rozkładów graficznych danych umieszczonych na wykresach 2 i 3 można stwierdzić, że najwyraźniej w przestrzeni wartości negatywnych określonej na podstawie koncepcji idei uniwersytetu J. Brzezińskiego znalazła się ocena uczelnia niepubliczna (na osiem charakteryzowanych powyżej wymiarów negatywnych cztery wskazano najczęściej w tej uczelni, tj.: zależność, wyłączenie, praktycyzm, odrębność).

Samoświadomość studentów a ich opinie na temat swoich uczelni

Chcąc udzielić odpowiedzi na główny problem badawczy sformułowany w tym opracowaniu, tzn. czy istnieje zależność pomiędzy poziomem wymienionych w koncepcji samoświadomości Z. Zaborowskiego form samoświadomości studentów a ich opiniami na temat swojej uczelni, umieszczonej w przestrzeni wartości, określonej na podstawie koncepcji idei uniwersytetu J. Brzezińskiego (główny problem badawczy), podzieliłem poszczególne grupy badanych studentów ww. uczelni. Podziału każdej z tych grup (tzn. grupy studentów z uczelni publicznej, grupy studentów z uczelni niepublicznej oraz grupy studentów z uczelni wojskowej) dokonałem, uwzględniając różnice w poziomie samoświadomości przedmiotowej (suma wyników samoświadomości refleksyjnej i zewnętrznej) oraz samoświadomości podmiotowej (suma wyników samoświadomości osobowej i obronnej). Stąd każda grupa studentów ww. uczelni została podzielona na dwie podgrupy:

- podgrupa pierwsza (P1): osoby, które uzyskały wyższe wyniki przeliczone (stenowe) w ramach samoświadomości przedmiotowej niż w ramach samoświadomości podmiotowej;
- podgrupa druga (P2), osoby, które uzyskały wyższe wyniki przeliczone (stenowe) w ramach samoświadomości podmiotowej niż w ramach samoświadomości przedmiotowej.

W ramach tak otrzymanych podgrup zostały jeszcze raz policzone średnie arytmetyczne dla drugiej zmiennej uwzględnionej w badaniach własnych, tzn. charakteryzującej opinie badanych studentów na temat swojej uczelni umieszczonej w przestrzeni wartości określonej na podstawie koncepcji idei uniwersytetu J. Brzezińskiego. Z kolei tak obliczone wartości średnich arytmetycznych porównano ze sobą, wykorzystując w tym celu test t-Studenta, umożliwiający wskazanie, czy różnice pomiędzy tymi wartościami są istotne statystycznie. Wymienione wartości umieszczono w tabelach 4 i 5.

Tabela 4. Wartości średnich arytmetycznych charakteryzujące opinie badanych studentów z podgrup P1 i P2 na temat swojej uczelni, umieszczonej w przestrzeni wartości pozytywnych, określonej na podstawie koncepcji idei uniwersytetu J. Brzezińskiego

	Autonomia	Pluralizm	Indywidualizm	Zmiana	Powszechność	Prawda	Tolerancja	Jedność								
Opinie studentów uczelni publicznej – przestrzeń wartości pozytywnych																
P1	2,1	0,59	2,6	0,25	2,5	0,00	2,7	0,25	2,1	0,72	2,6	0,12	1,6	0,40	2,7	0,25
P2	2,5		2,8		2,5		2,5		2,6		2,7		1,8		2,5	
Opinie studentów uczelni niepublicznej – przestrzeń wartości pozytywnych																
P1	2,0	0,75	2,7	1,10	1,9	0,14	1,7	1,36	1,2	* 2,09	2,0	1,09	2,0	0,00	3,0	0,84
P2	3,0		1,8		2,0		1,0		2,7		3,0		2,0		2,2	
Opinie studentów uczelni wojskowej – przestrzeń wartości pozytywnych																
P1	2,1	** 2,82	2,1	0,48	2,1	0,48	2,4	1,74	2,0	* 2,38	2,3	** 2,80	1,6	0,62	2,5	* 2,08
P2	2,7		2,0		2,0		2,0		2,5		3,0		1,7		2,0	

* wartość wytluszczona – istotna statystycznie różnica pomiędzy średnimi wynikami dla danej wartości w obu porównywanych podgrupach studentów danej uczelni mierzona testem t-Studenta; * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$ (Góralski, 1987).

Tabela 5. Wartości średnich arytmetycznych charakteryzujące opinie badanych studentów z podgrup P1 i P2 na temat swojej uczelni, umieszczonej w przestrzeni wartości negatywnych, określonej na podstawie koncepcji idei uniwersytetu J. Brzezińskiego

	Zależność	Wyłączność	Kolektywizm	Stagnacja	Lokalność	Praktycyzm	Ksenofobia	Odrębność								
Opinie studentów uczelni publicznej – przestrzeń wartości negatywnych																
P1	5,8	0,00	6,1	0,11	5,9	0,00	6,2	0,16	6,1	0,54	6,0	0,06	6,0	0,11	6,1	0,05
P2	5,8		5,9		5,9		5,9		5,2		5,6		5,8		6,0	
Opinie studentów uczelni niepublicznej – przestrzeń wartości negatywnych																
P1	4,0	0,51	2,3	0,81	4,2	0,06	2,3	1,58	3,0	0,50	3,1	0,41	2,7	1,49	2,5	0,98
P2	3,3		3,1		4,1		4,2		3,6		3,6		4,7		3,6	
Opinie studentów uczelni wojskowej – przestrzeń wartości negatywnych																
P1	5,9	0,86	6,3	1,13	6,0	0,51	6,2	0,66	5,9	0,60	5,7	0,09	5,2	0,83	5,3	0,19
P2	5,4		6,0		5,7		5,8		6,2		5,8		5,7		5,2	

Przedstawione w tabelach 4 i 5 obliczenia odnoszące się do wyników badań własnych pozwalają na sformułowanie ważnych dla przedstawionego powyżej głównego problemu badawczego wniosków.

Po pierwsze, można stwierdzić już na podstawie analizy wartości średnich arytmetycznych obliczonych dla drugiej zmiennej uwzględnionej w badaniach własnych, tzn. charakteryzującej opinie badanych studentów na temat swojej uczelni, umieszczonej w przestrzeni wartości określonej na podstawie koncepcji idei uniwersytetu J. Brzezińskiego, że większość tych wartości różni się po uwzględnieniu podziału badanych studentów z danej uczelni na ww. podgrupy. Przy tym występujące różnice wskazują, że badani studenci uczelni publicznej i niepublicznej zakwalifikowani do podgrup o wyższym poziomie samoświadomości podmiotowej częściej oceniają wyżej wartości umieszczone w przestrzeni wartości pozytywnych, określonej na podstawie koncepcji idei uniwersytetu J. Brzezińskiego (dotyczy to pięciu wartości w przypadku studentów uczelni publicznej, czterech w przypadku studentów uczelni niepublicznej i trzech w przypadku studentów uczelni wojskowej – por. tab. 4). Z kolei jeżeli chodzi o wartości umieszczone w przestrzeni wartości negatywnych, określonej na podstawie koncepcji idei uniwersytetu J. Brzezińskiego, to najczęściej wskazywali je, oceniając własną uczelnię, studenci uczelni niepublicznych prezentujący wyższy poziom samoświadomości podmiotowej (dotyczy to sześciu wartości w przypadku tej grupy studentów). Taka zależność rzadziej wystąpiła w przypadku studentów uczelni wojskowej (dotyczy to trzech wartości w przypadku tej grupy studentów). Ta zależność nie pojawiła się w odniesieniu do studentów uczelni publicznej.

Po drugie, przedstawione w tabelach 4 i 5 dane dowodzą, że zdecydowana większość zależności między występującymi w niniejszym opracowaniu zmiennymi (tzn. poziomem samoświadomości badanych studentów a ich opiniami na temat swojej uczelni, umieszczonej w przestrzeni wartości określonej na podstawie koncepcji idei uniwersytetu J. Brzezińskiego) okazała się nieistotna statystycznie. Należy jednak podkreślić, że w przypadku studentów uczelni wojskowej wystąpiły trzy istotne statystycznie zależności pomiędzy ww. zmiennymi, a w przypadku studentów uczelni niepublicznej jedna (zależności te wystąpiły przede wszystkim pomiędzy wyższym poziomem samoświadomości podmiotowej badanych studentów a ich opiniami na temat swojej uczelni, umieszczonej w przestrzeni wartości pozytywnych, określonej na podstawie koncepcji idei uniwersytetu J. Brzezińskiego).

Dyskusja otrzymanych wyników badań własnych oraz wnioski końcowe

Przeprowadzone badania oraz ich analiza ilościowa i jakościowa pozwoliły określić, jaka jest charakterystyka psychospołeczna studentów uczelni publicznej, niepublicznej i wojskowej, ich profile samoświadomości oraz opinie na temat własnych uczelni, a tym samym udzielić odpowiedzi na szczegółowe problemy badawcze nr 2, 3 i 4.

Sformułowane w artykule odpowiedzi na te pytania badawcze są ważną wskazówką umożliwiającą podjęcie próby udzielenia odpowiedzi na główny problem badawczy, tzn., czy istnieje zależność pomiędzy poziomem wymienionych w koncepcji samoświadomości Z. Zaborowskiego form samoświadomości studentów a ich opiniami na temat swojej uczelni umieszczonej w przestrzeni wartości określonej na podstawie koncepcji idei uniwersytetu J. Brzezińskiego.

Chcąc udzielić możliwie zadowalającej odpowiedzi na ten problem badawczy, należy jeszcze raz wrócić do otrzymanych wyników badań własnych, odnoszących się zarówno do charakterystyk psychospołecznych studentów uczelni publicznej, niepublicznej i wojskowej, jak i ich profili samoświadomości oraz opinii na temat własnych uczelni.

Analizy ilościowe i jakościowe zebranych wyników badań pokazały, że najwyraźniej w przestrzeni wartości pozytywnych określonej na podstawie koncepcji idei uniwersytetu J. Brzezińskiego znalazła się oceniana uczelnia wojskowa (na osiem charakteryzowanych powyżej wymiarów pozytywnych cztery wskazywano najczęściej właśnie w tej uczelni, tj.: indywidualizm, zmianę, powszechność i prawdę). Z kolei najwyraźniej w przestrzeni wartości negatywnych, określonej na podstawie koncepcji idei uniwersytetu J. Brzezińskiego, znalazła się oceniana uczelnia niepubliczna (na osiem charakteryzowanych powyżej wymiarów negatywnych cztery wskazano najczęściej w tej uczelni; tj.: zależność, wyłączność, praktycyzm, odrębność).

Ponadto wydają się mieć znaczenie m.in. wyraźne różnice, jakie wystąpiły w zakresie profilów samoświadomości obu grup badanych studentów. W tym przypadku okazało się, że grupę studentów uczelni wojskowej charakteryzuje bardziej zrównoważony profil samoświadomości (tzn., że na poziomie strukturalnym najwyraźniej zachowana jest równowaga między Ja podmiotowym i Ja przedmiotowym w grupie studentów z uczelni wojskowej, czego potwierdzeniem są poziomy dyspozycyjne samoświadomości osobowej, zewnętrznej i refleksyjnej, które są względnie wyrównane przy recesji samoświadomości obronnej). Z kolei, jeżeli chodzi o pozostałe grupy studentów, tzn. z uczelni publicznej i szczególnie niepublicznej, to wystąpiły nieznaczne odchylenia na poziomie równowagi między Ja podmiotowym i Ja przedmiotowym. Przy czym na podkreślenie zasługuje to, że w grupie studentów z uczelni niepublicznej ta nierównowaga między Ja podmiotowym i Ja przedmiotowym jest najwyraźniejsza (tzn. w tym przypadku dominuje samoświadomość obronna i osobowa nad refleksyjną i zewnętrzną). W tym miejscu warto jeszcze raz sięgnąć do czterowymiarowej koncepcji Z. Zaborowskiego. Twierdzi on, że w przypadku wyraźnej przewagi samoświadomości podmiotowej (SŚOs + SŚOb) nad samoświadomością przedmiotową (SŚZ + SŚR), w którym z kolei wyższy poziom osiąga SŚOb, mamy częściej do czynienia z osobami przeżywającymi lęk i zagrożenia oraz wytwarzającymi na tym podłożu różne mechanizmy obronne. Do tego występuje u takich osób pewne zawężenie pola świadomości, osłabienie uwagi dowolnej i myślenia abstrakcyjnego, a ponadto towarzyszy temu kompulsywna koncentracja na własnej osobie, egocentryzacja pragnień i działań oraz nieadekwatna samoocena i nierealne aspiracje (Zaborowski, 1998).

Jeżeli chodzi o taki przypadek, w którym przeważa drugi z wymienionych powyżej syntetycznych wymiarów samoświadomości, tzn. samoświadomość przedmiotowa (a dotyczy to przede wszystkim grupy studentów z uczelni wojskowej), to mamy częściej do czynienia z osobami o lepszych samoorientacji i samopoznaniu oraz bardziej efektywnej regulacji i kontroli zachowania. Szczególne znaczenie w tym przypadku ma także kierowanie się przez te osoby w swoim działaniu standardem sprawiedliwości wewnętrznej oraz afirmowanymi przez siebie wartościami. Standard sprawiedliwości wewnętrznej ułatwia przy tym

znalezienie właściwej miary dla oceny siebie i innych (np. własnej uczelni), dla adekwatnej oceny własnych praw, obowiązków i zasług oraz dla trafnej diagnozy własnych myśli, uczuć, potrzeb, a także dla prawidłowej atrybucji własnych zachowań. Wartości cenione przez takie osoby organizują ich myślenie o sobie przez stwarzanie określonych układów odniesienia dla samooceny i programów działania (Zaborowski, 1998).

Przedstawione powyżej analizy i interpretacje otrzymanych wyników badań własnych dopełniają też wnioski, które autor artykułu sformułował po dokonaniu podziału badanych grup studentów z poszczególnych uczelni na podgrupy, które charakteryzują się wyższym poziomem samoświadomości przedmiotowej (suma wyników samoświadomości refleksyjnej i zewnętrznej) lub wyższym poziomem samoświadomości podmiotowej (suma wyników samoświadomości osobowej i obronnej). Powtórnie obliczone wartości średnich arytmetycznych dla drugiej zmiennej uwzględnionej w badaniach własnych (tzn. charakteryzującej opinie badanych studentów na temat swojej uczelni, umieszczonej w przestrzeni wartości określonej na podstawie koncepcji idei uniwersytetu J. Brzezińskiego) oraz wartości testu t-Studenta umożliwiły dodatkowo wskazanie, które z występujących różnic pomiędzy zmiennymi głównymi są istotne statystycznie (por. tab. 4 i 5). W ten sposób odpowiedź na główny problem badawczy została przynajmniej częściowo potwierdzona istotnymi statystycznie zależnościami pomiędzy tymi zmiennymi.

Reasumując powyższe rozważania zarówno dotyczące różnic w zakresie profili samoświadomości studentów uczelni publicznych, niepublicznych i wojskowych, jak i ich charakterystyk psychospołecznych, można stwierdzić, że te czynniki wydają się mieć istotne znaczenie dla postrzegania własnej uczelni. Na podstawie analizowanych w artykule wyników badań własnych można sformułować na koniec kilka wniosków ogólnych.

Po pierwsze, przedstawiony w artykule obraz uczelni publicznej, niepublicznej i wojskowej z województw mazowieckiego i lubelskiego odbiega w różnym stopniu (w mniejszym stopniu dotyczy to uczelni wojskowej i publicznej, a w większym stopniu uczelni niepublicznej) od koncepcji J. Brzezińskiego idei uniwersytetu, czyli mówiąc wprost, pewnego modelu „idealnej”, współczesnej uczelni wyższej.

Po drugie, można sądzić, że wskazane dzięki niniejszym badaniom odstępstwa od zaproponowanego modelu „idealnej”, współczesnej uczelni wyższej mogą być wskazówkami dla organizujących i realizujących proces kształcenia w tych uczelniach, aby nie oddalać się systematycznie od zaprezentowanej przez J. Brzezińskiego koncepcji idei uniwersytetu.

Po trzecie, wydaje się, że oprócz czynników, które wymieniono powyżej, niemałe znaczenie dla obrazu charakteryzowanych uczelni mają po prostu współczesne mechanizmy rynkowe. Zdaniem autora artykułu „skrzywienie” rynkowe współczesnej edukacji jest już widoczne (szczególnie w uczelni niepublicznej) na etapie charakterystyk studentów, którzy w tych uczelniach podjęli studia. I tak badania prowadzone przez autora wcześniej (29.05.2011) w jednej z uczelni niepublicznych pokazały, że wśród studentów przyjętych do tej uczelni przeważały osoby raczej zachowawcze, tzn. preferujące zachowawczy styl życia (mieć dobrą pracę, osiągnąć małą stabilizację, założyć rodzinę oraz mieć grono dobrych przyjaciół) oraz charakteryzujące siebie jako typy zachowawcze (tzn. klasyczni konserwa-

tyści, ceniący sobie przede wszystkim poczucie bezpieczeństwa – głównie własne i swojej rodziny, żyjący w zgodzie ze sztywno lokalnie rozumianymi normami społecznymi, stale rozwijający i doskonalący kontrolowanie siebie, uwzględniające szczególnie wyraźnie konformizujące lokalne naciski społeczne, zwłaszcza ceniący tradycję w swoim życiu jako wartość opartą raczej na powierzchownym jej rozumieniu, bez pogłębionej refleksji na ten temat, oraz lubiący wygodę, spokój oraz stabilne, tradycjonalistycznie rozumiane życie rodzinne i przede wszystkim gwarantowaną, pewną pracę zawodową) (Ślusarski, 2007).

Na koniec warto zaznaczyć, że problem, który podjęto w niniejszym artykule, należy do zagadnień złożonych. Przeprowadzone badania mają jedynie charakter przyczynkarski. Nie mają one cech badań reprezentatywnych dla charakteryzowanych środowisk uczelnianych. Szersze i zarazem głębsze poznanie zarysowanego w artykule problemu wymaga prowadzenia badań o charakterze podłużnym w grupach młodzieży studiującej w różnych losowo wybranych uczelniach. Ważne jest także stałe doskonalenie technik i narzędzi badawczych, które mogłyby być wykorzystywane w przyszłości w tego typu badaniach, co wpłynęłoby na systematyczną poprawę ich rzetelności, wiarygodności i trafności.

Bibliografia

- Brzeziński, J. (1994). Rozważania o uniwersytecie. W: J. Brzeziński, L. Witkowski (red.), *Edukacja wobec zmiany społecznej* (s. 23–47). Poznań–Toruń: Wydawnictwo „Edytor”.
- Góralski, A. (1974). *Metody opisu i wnioskowania statystycznego w psychologii i pedagogice*. Warszawa: PWN.
- Ślusarski, J. (2007). „Skrzywienia” rynkowe współczesnej edukacji. Uczelnie prywatne na podstawie opinii studentów. *Zeszyty Naukowe WSUPiZ. Pedagogika*, 7, 145–154.
- Zaborowski, Z. (1989). *Psychospołeczne problemy samoświadomości*. Warszawa: PWN.
- Zaborowski, Z. (1994). *Współczesne problemy psychologii społecznej i psychologii osobowości*. Warszawa: „Profi”.
- Zaborowski, Z. (1998). *Świadomość i samoświadomość człowieka*. Warszawa: Wydawnictwo Psychologii i Kultury „Eneteia”.
- Zaborowski, Z. (2000). *Teoria treści i form samoświadomości*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Zaborowski, Z. (2002). *Człowiek jego świat i życie. Próba integracji*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.

Słowa kluczowe: samoświadomość, opinie studentów, przestrzeń wartości, idea uniwersytetu Jerzego Brzezińskiego

SELF-CONSCIOUSNESS OF STUDENTS AND THEIR OPINIONS ON PRESENT UNIVERSITY ON THE BASIS OF JERZY BRZEZINSKI IDEA OF THE UNIVERSITY

Summary

The author of the article, taking into consideration assumptions of the idea conception of J. Brzezinski University, examined students from two universities that had been chosen in a random way. On the basis of the research results that he shows, seen by the respondents, a picture of the universities that are placed in value space defined on the basis of the idea conception of J. Brzezinski University. The students' opinions are referred also to their self-consciousness's which, from his point of view, become the crucial factor differing their opinions in the range.

Keywords: self-consciousness, students' opinions, space of values, Jerzy Brzezinski idea of university